

„Minden eszelekedetünk tükkör, melyben a végzet mutatja meg képét.”

KZS

Iskolai Történelmi Magazin

Alapítva: 2020

ISSN 2734-472X ISSN-L 2734-472X

A Kemény Zsigmond Elméleti Líceum történelmi klubjának lapja

III. évfolyam, 1-2. szám/2022 tavasz-nyár

Iskola és tanárok, 2. rész

Tartalom 2022/tavasz-nyár

Iskola és tanárok, 2. rész

3 - Riti József Attila: A Szamosújvári Magyar Királyi és Állami 4 Osztályos Gimnázium és Kereskedelmi Középiskola rövid története

6 - Riti József Attila: Az önálló magyar oktatás utolsó éve

7 - Toma Mária: Kónya Zoltán életútja

9 - Toma Mária: Kónya Stefánia

10 - Riti József Attila: Teutsch György

11 - Riti József Attila: Berán János

13 - Riti József Attila: Szamosújvár postálya

14 - dr. Málnás Ferenc: Colusmonustur

15 - Riti József Attila: Szongott Kristóf nyugdíjazása

Humor

Egy kubai iskolában történelem órán híres külföldi emberekről tanulnak a gyerekek.

- Miről volt híres Kolombusz Kristóf? - kérdi a tanárnő.

- Vízum nélkül jutott el Amerikába...

Kiadó:

Kemény Zsigmond
Elméleti Líceum történelmi klubja

Főszerkesztő:

Riti József Attila,
ritiattila@gmail.com
info@tortenelmimagazin.com

Főszerkesztő helyettes:

Lakatos Andrea

Szerzők:

dr. Málnás Ferenc
Riti József Attila
Toma Mária

Korrektor:

Fodor Emőke

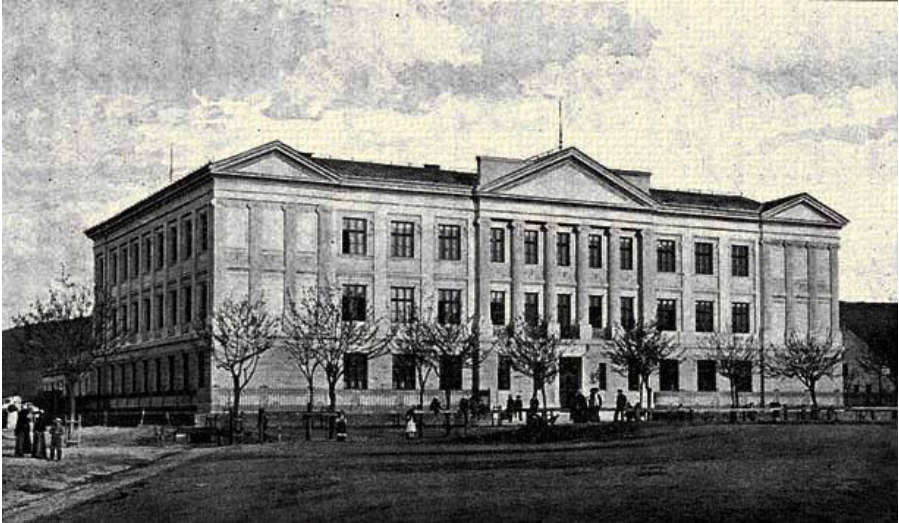
Cím:

Szamosújvár, Fermei utca, 35A szám, Kolozs megye

ISSN 2734-472X

ISSN-L 2734-472X

www.tortenelmimagazin.ro

Szentháromság gyógyszertár

Riti József Attila

A Szamosújvári Magyar Királyi és Állami 4 Osztályos Gimnázium és Kereskedelmi Középiskola rövid története

A két világháború között eltelt 21 évben néhány magyar nemzetiségű tanár is tanított a Petru Maior Liceumban. Ezek a

tanárok a következők voltak: Matyasovich Ferenc, 1919 és 1924 között, amikor a sikertelen román nyelvi vizsga miatt elveszítette számtan tanári állását és az iskola könyvelője lett, Berán János zene-tanár, 1919-től egészen az 1929. január 19.-én bekövetkezett haláláig. Ő az örmény-katolikus székesegyház orgonistája is volt, megírta az iskola indulóját és kiemelkedő alakja lett a román iskola életének.

A többi ma-

gyar nemzetiségű tanár, amely az iskolában teljesített szolgálatot: Dr. Fáik Gusztáv 1924 és 1926 között, Babos Béla 1924 és 1940 között, Balogh Ödön 1929 és 1940 között, Schramkó István 1938 és 1940 között. 1926-ban Roth Ágostont is idehelyezték, de még a tanév kezdete előtt át-helyezték a kolozsvári egyetemhez.

A Petru Maior Állami Liceumban két örmény-katolikus egyházi méltóság is taní-

egyházi méltóság is tanított, az 1925 – 1926-os tanévben Melchisedech Vártán, majd az 1937-1938-as tanévben Diarian Ferenc segédlelkészek helyettes tanárként tanítottak francia nyelvet. Az 1939-1940-es tanévben pedig Alexa Ferenc örmény-katolikus esperes az olasz nyelvet tanította a gimnáziumban.

A II. bécsi döntés következtében, még a magyar csapatok bevonulása előtt három nappal, 1940. szeptember 6-án a Petru Maior Gimnázium igazgatója, dr. Precup Emil a gimnázium épületét és leltárát átadta Matyasovich Ferenc főkönyvelőnek, valamint Babos Béla és Schramkó István tanároknak.

Az átadás ellenére a gimnázium épületének átvétele nem volt zökkenőmentes, mert visszavonuló ro-

mán katonák voltak elszállásolva benne, ami kellemetlen pillanatokat okozott az új városvezetésnek. Mindezt rekviráltak, amit lehetett, a bentlakás kocsiját, és állatainak egy részét is.

A város katonai parancsnoksága azonnali hatállyal visszalította a magyar gimnáziumot, megtartva azt a struktúrát, amiben a román gimnázium működött, négy gimnáziumi és négy kereskedelmi osztállyal.

1940. szeptember 25-én, a katonai parancsnokság eskütételre hívta be a tanárokat. A régi gimnáziumból átvették Matyasovich Ferenc, Schramkó István, Klee Heinz és Babos Béla tanárokat, valamint visszahívták az Karácsony Mihály iskolaszolgát. A tanári kart kibővítettek a szamosújvári Gabányi Jánossal, valamint Ko-

lozsvárról kiküldött tanárokkal.

1940. október 18-án kezdte meg működését a Szamosújvári Magyar Királyi Állami 4 osztályos Gimnázium és Kereskedelmi Középiskola, így 21 év után újra lett magyar gimnáziuma a városnak.

1940 októberében, 40 cserkészújonccal, megkezdte szervezési munkáját a cserkészmozgalom, Gabányi János tanár irányítása alatt.

A cserkészcsapat működési engedélyét december 10-én kapta meg, és felvette a 386. számú „Czetz János” cserkészcsapat nevet. Ezt követően megkapta az egykori Congri román cserkészcsapat vagyónát.

1941. május 11-én ünnepélyes keretek között, a városi tisztviselő kara valamint a szólók előtt 52

cserkész tett fogadalmat. Ezen alkalommal Szabó Zoltán főhadnagy irányításával a város melletti Hétke-reszt hegyen a dési cserkészekkel közösen hadijátékot szerveztek, melyet a szamosújvári cserkészek nyertek meg.

1941. december 21-én megalakult a gimnázium sportkörre asztalitenisz, torna, labdarúgás és röplabda szakosztályokkal.

1941 szeptemberében Babos Béla vezetésével, a honvédelmi minisztérium 558017/1941 rendelete alapján megalakult a levante egyesület.

Az 1941-1942-es tanév új igazgatóval (Rácz József) és pár nap késéssel kezdődött. A késői kezdés fő okozója az iskolában zajló javítások voltak. Ebben a tanévben több probléma zavarta meg az iskola zökkenőmen-

tes működését. Több tanárt behívtak katonának, ezért az órarendet módosítani kellett, februárban pedig fahiány miatt tanítási szünetet kellett kihirdetni.

1943-ban az iskolában létrejött az Aerokör melynek célja, a tanulók szórakoztatása mellett az volt, hogy ismertesse velük a repülés titkait.

Az 1943-1944-es tanév elején Száva Kristóf és Jancsó Gyula tanárokat besorozták katonának, Kollonay Zoltán személyében pedig új igazgatója lett a gimnáziumnak.

A háború alakulása miatt az iskola egyes részeit katonai célokra lefoglaltak, egy ideig pedig katonai kórház is működött az épületben, emiatt a tanévet március 31-én kellett lezárni.

1944. október 13-án román és szovjet csapatok bevonultak

a városba és visszaállították a román köznevelést. A román és szovjet csapatok bevonulása után, Beldiceanu Ioan dandártábornok egyik legelső döntése az volt, hogy visszaállítsa a román gimnáziumot, megtartva a magyar gimnáziumot is, így egy épületben két iskola is működött. A Petru Maior Gimnázium igazgatója, a korábban magyar gimnáziumban is tanító dr. Pick György lett, aki mindent a annak érdekében, hogy 1944. október 20-án a román tannyelvű gimnázium megnyithassa kapuját.
www.tortenelmimagazin.ro

A főgimnázium udvara

Riti József Attila

Az önálló magyar oktatás utolsó évei

1944. október 13-án román és szovjet csapatok bevonultak a városba és visszaállították a román közoktatást. A román és szovjet csapatok bevonulás után, Beldiceanu Ioan dandártábornok egyik legelső döntése az volt, hogy visszaállítsa a román gimnáziumot, megtartva a magyar gimnáziumot is, így egy épületben két

iskola is működött. A Petru Maior Gimnázium igazgatója, a korábban magyar gimnáziumban is tanító dr. Pick György lett, aki mindent megtett annak érdekében, hogy 1944. október 20-án a román tannyelvű gimnázium megnyithassa kapuját. Az egy épületben működő két intézmény között, nem volt felhőtlen a viszony. A román iskola vezetősége nem nézte jó szemmel, hogy a magyar gimnázium tanári kara ugyanaz maradt mind a kis magyar világ idején és

minden megtettek annak érdekében, hogy ellehetetlenítsék munkájukat. Románellenes atrocitásokkal vádolták őket és börtönbüntetést követeltek

A kezdeti nehézségek ellenére a román iskola igazgatója, dr. Pick György számtantanár és a magyar gimnázium vezetője, Csileser Ernő számtan és fizika tanár közös fellépése következtében a két gimnázium békésen működhetett egymás mellett. A helyzet normalizálását bizonyítsa az a tény is, hogy Pick György a román diákok számára is bevezette a magyar nyelv tanulását.

Az 1948 augusztusában bevezetett oktatási törvény teljesen felbolygatta a szamosújvári oktatást. A román és magyar gimnáziumokat összevonták, megszüntették a református és romai

katolikus egyházi elemi iskolákat, bezárták az örmény fiú és leány árvaházakat és az ott működő iskolákat. Ezt követően 68 évre megszűnt az önálló magyar oktatás Szamosújváron.

Az oktatási reformot követően a magyar diákok két intéz-

ményben tanulhattak anyanyelvükön, a 2-es számú általános iskolában és az időközönben több átszervezésen áteső és 1990 után elméleti líceumként működő Petru Maior Líceumban.

A református templom mellett működő általános iskola és

református elemi iskolát, valamint a ferences kolostor mellett működő római-katolikus elemi iskolát felszámolták és helyébe szovjet mintára létrehoztak egy általános iskolát, amely később a 2-es számú általános iskola nevet viselte.

Kónya Zoltán / családi archívum

Toma Mária

Kónya Zoltán életútja

Kónya Zoltán 1921. november 19 – én született a Fehér megyei Székelykocsárdon, Kónya József,

vasutas és Rozália református szülők első gyermekeként.

Elemi iskoláit szülőfalujában kezdte és Nagyenyeden folytatta a Bethlen Gábor református fiú kollégiumban. A kiváló tanárok, a református értékrend, a kollégium hangulata, presztízse meghatározó szerepet játszott a serdülő fiú életében. Egy életre szóló tartást és élet-szemléletet adott.

A nehéz és körülményes történelmi események során Kolozsváron az Apáczai Csere János református

fiú elméleti líceumban érettségizik 1941 júniusában (az Apáczai Csere János baráti társaság tagja volt).

1941 őszén beiratkozik a Ferenc József Tudományegyetem közgazdasági – jogi karára. Az egyre közelgő háború elől Budapestre menekült, ahol színházi statisztaként tartja fenn magát. Rengeteg előadáson vesz részt, innen adódik a színház és a versek iránti szeretete.

Kolozsvárra való visszatérése után befejezi tanulmányait,

majd 1945-ben megkapja közgazdasági diplomáját, amit még dr. Miszkolczy Dezső (rektor) és Rejthy Tivadar (dékán) írt alá.

Az államvizsga után Szamosújvárra kerül, ahova beilleszkedik, megszereti a várost és annak hangulatát. 1948. november 1-től az iskola megszűnéséig (1954. dec.) a Szamosújvári Kereskedelmi Iskola tanára. Itt ismeri meg az eleven, sziporkázó eszű, gyönyörűen szavaló Kovrig Stefániát, akinek tanára és osztályfőnöke volt.

1955-ben beiratkozik a Babes-Bolyai Tudományegyetem matematika-fizika levelezői karára, ahol 1959-ben államvizsgáik, megkapja második diplomáját matematika-fizika szakon.

1959-től nyugdíjazásáig a szamosújvári 2. számú általános iskola, majd a Petru Maior líceum tanára és igazgatója volt.

A szamosújvári tanári közösség meg-

határozó személyisége volt, aki mind tanár, osztályfőnök vagy igazgató sok generáció útját egyengette. A tanárság hivatása volt nem mestersége, úgy tanított, hogy aki mérnök akart lenni, abból mérnököt nevelt, aki filológus akart lenni az filológus lett és aki könyvelő akart lenni abból könyvelőt faragott, de ami a legfontosabb, hogy mindenből embert faragott. Munkája alatt diákjaiba véste azokat az elveket melyek ma is érvényesek: „annyit használj amennyire szükséged van, ne többet” és „a cselekedeteid kihatással vannak a környezetedre”. Továbbá példamutatásával és magatartásával is tanított, megtanította diákjainak azt, hogy milyen kell legyen egy igazi ember. Ahogy a fa növésehez idő kell, úgy az általa elültetett viselkedésmód kifejlődéséhez is idő kellett. A diákban még nem lehet látni, mert kicsi a viselkedésmód csemeté-

je, de a felnőttben már igen, mint egy kifejlődött fát. A felnőtt nem is tudja ki vetette el benne a magot, de ez is így van rendjén.

Szerető és féltő családapa volt. Imádtta feleségét és ezt mi gyerekei és környezete akkor fogtuk fel amikor egy súlyos műtét után ápolni kellett édesanyját. A család, a gyerekei, az unokái voltak mindig a legfontosabbak.

Szeretett kerétkedni, olvasni, meditatálni, verseket olvasni és szavalni. Nyugdíjas korában minden vasárnap elment az istentiszteletre. Amikor nem tudott elmenni akkor a rádióban hallgatta és kijegyzetelte a prédikációt. Tele füzetek vannak a jegyzeteivel.

Egy pár mondatban próbáltam ecsetelni nem is annyira a tanárt, mert a fiatal generációnak nem mond semmit, hanem inkább Kónya Zoltánt az EMBERT.

*Kónya Stefánia / családi archívum
Toma Mária*

Kónya Stefánia

1927. augusztus 7-én született a Beszterce-Naszód megyei Mezőszentmihályon, Kovrig István 26 éves közjegyző és neje Kovrig (született Cheul) Ilona 20 éves örmény-katolikus lányaként.

Tanulmányait szülőfalujában kezdte román nyelven és Besztercén folytatta németül. Amikor szülei beköltöztek Szamosújvárra itt tanult tovább az Állami Polgári Leányiskolában magyar

nyelven, ahol, mint mindenütt, kitűnt éles eszével és híres Szenes tanárnő kedvenc tanítványává vált.

1947. július 15-én leérettségizett és beiratkozott a Bolyai egyetem Közgazdasági és Jogi karára. 1947. december 24-én férjhez ment Kónya Zoltánhoz, akivel 60 évet élt együtt szeretetben; kiegészítették egymást.

1950-ben diplomázott és mivel nagyon jó eredményeket ért el, meghívást kapott Bukarestbe, a Kereskedelmi Minisztériumba. De a meghívást elutasította, itt maradt a szeretett városban családjával.

1963-ban szerzte meg a második diplomáját a Babes-Bolyai Tudományegyetem Matematika-Fizika karán.

Stefi néni neve minden szamosújvári valamikori diáknak, jelenlegi felnőttnek

összefonódott a tematikával. 1949-től egészen 1984-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig, a szamosújvári 2. számú általános iskolában volt húsz évig matematikatanár és mint osztályfőnök, sok generáció útját egyengette.

Nagyon szeretett tanítani és a gyermekek közt lenni. Különleges pedagógiai érzéssel sikerült megszerettetni tanítványával a matematikát és a logikus gondolkozást. Feltétel nélkül szeretett, talán ez volt az egyik titka.

Nyugdíjazása után is sok diáknak magyarázta a matematika rejtelseit, a mértan sokak számára „látthatatlan” „szögeit” tette láthatóvá a poliészterbenbe szúrt hurkapálcák segítségével. Sokak számára az elegancia példaképévé is vált, örök emlékké vált az

az ápolt kezében fogott aprócska kávé porceláncsésze”.

Rendkívüli asszony és édesanya volt, emlékszik a családjára. Tehetséges, okos, nagyon

vallásos, aki még a legnehezebb időkben is ment a maga útján; a szeretetben, a nap sugarában, egy szép szóban, versben vagy egy virágban lelte meg

a tovább haladáshoz az erőt. Mindig példa értékűen viselkedett. Jó nekünk, hogy ilyen elődök után lépkedhetünk!

Teutsch György /családi archívum
Riti József Attila

Teutsch György

Teutsch György a Hargita megyei Csík-szenttamáson született 1934. december 23-án. Elemi és általános iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte, majd 1950-ben felvételizett a csíkszeredai tanítóképzőbe, ahol sikeresen érettségizett 1954-ben. Ezt követő-

en, még ugyanabban az évben felvételt nyert a Bolyai Tudományegyetem történelem-filológia karára, ahol orosz nyelvet tanult. 1958 nyarán államvizsgázott, majd ugyanazon év őszén orosz nyelvtanári kinevezést kapott a szamosújvári 2-es számú általános iskolába és a Petru Maior Liceumba.

1960 és 1963 között a szamosújvári rajon néptanácsának tanfelügyelő módszertanosa volt. 1963-ban újra orosz tanárként működött, de ezúttal csak a Petru Maior Liceumban, ahol 1996-os nyugdíjazásáig dolgozott.

Korabeli beszámolókból tudjuk, hogy

barátságos és optimista természetű volt, mindig pozitívan válaszolt az igazgatóság kéréseire, tanárként megpróbált mindig újítani és felhasználni kora audiovizuális eszközeit. 1973-ban megszerezte a II. tanári fokozatot, 1983-ban pedig az I. fokozatot, mindkettőt tízes médiával.

Az iskolai jegyzőkönyvek arról árulkodnak, hogy a diákok elsajátították a tanár úr által tanított orosz nyelvet és megyei tanfegyversenyeken is megállták helyüket. A nyolcvanas évek elején az általa tanított diákok közül volt, aki megyei harmadik lett az orosz nyelvi tantárgyversenyen, de volt több

olyan diák aki dicséretet ért el.

Pályafutása alatt több tisztséget is elvállalt az iskolában: volt osztályfőnök, katedrafőnök, vezette a szamosújvári nyelv-tanárok szakmai csoportját, a vörös kereszt iskolai szervezetének vezetője, illetve parancsnoka volt a Petru Maior Líceum honvédelmi felkészítőjének (PTAP). Továbbá tagja

volt a városi szintű tudományos brigádnak és az iskolai ítélő bizottságnak.

Több iskolán kívüli tevékenységet is vezetett, magyar táncsoportot működtetett, mellyel harmadik helyezést ért el a Megénekeljük Romániát verseny megyei szakaszán.

Az 1989-es rendszerváltoztatás után már nem volt

igény az orosz nyelvre, így ennek tanítása is megszűnt, de Teutsch György tanár úr megmaradhatott a Petru Maior Líceumban. Pályafutása utolsó éveiben, franciát, latint, földrajzot és olyan tantárgyakat tanított, melyre nem volt tanár. 1996-ban, 62 évesen fejezte be 38 éves pályafutását.

Riti József Attila

Berán János

Berán János 1868. augusztus 10-én született a Bécs melletti Inzersdorf községben (ma Bécs 23. kerületében található). Tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd pedig felvételt nyert a bécsi konzervatóriumban.

Az egyetem elvégzése után rögtön munkába is állt,

egy badeni (Baden bei Wien) termálfürdő zenekarának énekese lett, ahonnan jobb karrier reményében Magyarországra, pontosabban Szabadkára (ma Szerbia) költözött. Szabadkán a Kisboldogasszony Római Katolikus Plébániatemplom kántora lett.

Harminc évesen újabb kihívás után nézett és így került 1898-ban a királyság keleti részébe, Sza-

mosújvárra, ahol a Szentháromság székesegyház kántoraként tevékenykedett. Mindezek mellett óraadó tanárként bedolgozott a város több iskolájában is.

Szamosújváron megtalálta azt, amit évek óta keresett, a közösség megbecsült tagja lett, munkahelyei mellett magán zongoratanárként is dolgozott, a módos szamosújvári polgárok hozzá

járatták gyerekeiket, így minden előkelő családba bejáratos volt.

Az I. világháborút követő impériumváltás következtében a Szamosújvári Királyi Állami Főgimnázium megszűnt, (többek között azért, mert tanárai nem voltak hajlandóak megesküdni a román államra) helyében pedig megalakult a román tannyelvű Petru Maior Líceum. Berán János azon kevés főgimnáziumi tanárok egyike volt, aki a román gimnázium tanára lett, ahol a tantestület megbecsült tagjának számított.

61 éves korában, 1929. január 14-én visszaadta lelkét a Teremtőnek, holttestét Szamosújváron helyezték örök nyugalomra.

Fodor Kristóf

A koltói kastély-múzeum

Koltó 1405-ben volt először írásban megemlítve. A XVII. századig a kövári uradalomhoz tartozott, a szabadságharc után pedig a Teleki családé lett. A kastély 1740-1760 között épült. A falu a XIX. század második felében vált nevezetessé, mivel Petőfi Sándor ott töltött hat hetet.

A lakosságnak száma 1300, kizárólag magyar anyanyelvű és református. 1846 őszén Liszt Ferenc Erdélybe utazott és Teleki Sándor meghívására ellétoztatott Koltóra is. Liszt Ferenc mellett Jókai Mór is töltött pár napot Koltón, ugyanabban a szobában, mint Petőfi. Teleki Sándor Petőfivel 1846 szeptember

8-án találkozott a Szarvas vendéglőben, megyebál alkalmával 1846 október 20-án Petőfi megérkezett Koltóra, ahol változatosan töltötte a napjait.

1847 május 16-án Petőfi megkérte Szendrey Júlia kezét, az apja pedig három hónap után beleegyezett. Szeptember elején megkérte Teleki Sándort, hogy Koltón töltsse a mézesheteit. Teleki örömmel beleegyezett, és a szakácsokon kívül mindenkit elküldött, még ő maga is elment. Petőfi 1847 szeptember 9-től egészen október 20-ig tartózkodott Koltón. Sok szerelmes verset írt, például a Szeptember végén címűt.

Mostanra a kastély fel van újítva, kastélymúzeummá alakult, ahol sok érdekességről lehet tanulni. Ajánlom, hogy látogassátok meg!

Balta ház / fotó: Riti József Attila (2013)

Riti József Attila

Szamosújvár postája

Az örmény város alapítása után megkezdődik az egyházi és civil intézmények megszervezése. Így megszervezik a városi tanácsot, megjelennek

az első iskolák, felépülnek az első templomok is. Postára azonban kilenc évtizedig várni kellett.

Az első postahivatal alig 1793. január 24-én nyílt meg Balta Emanuel házában, a Fő tér közelében, a mostani Örmény (Armenească) utcában, ami ritkaságnak

számított abban az időben, ugyanis az országban kevés helyen volt posta, szervezett postarendszerről is alig beszélhetünk. A leveleket, csomagokat, szállítmányokat megbízható és gyors személyekre, futárookra bízták. Így történt ez Szamosújváron is, ezt a helyzetet kívánták orvosolni a posta megszervezésével.

A város első postamestere Dániel Miklós volt, tudjuk meg ezt a Szongott Kristóf által írt és kiadott Szamosújvár Szabad Királyi Város monográfiája 1700-1900. II. kötetéből. Dániel Miklósról és a szamosújvári postaállomásról a következőket írja a főkezmányszék 703/1793 rendelete: „„Mivel a mostani hadi költségek Kolozsvár és Deés között Szamos újváron felállítandó posta-stationt aerialis költsé-

gen felállítani nem engedik, de mindazonáltal egy odavaló Dániel Miklós nevezetű civis arra ajánlotta magát, hogy az hadakozásnak végéig azon postastationt maga erején felállítani és administrálni akarja...” Pontosabban azt jelenti, hogy a postahivatalt nem az állam, hanem Dániel Miklós állította fel és működtette saját költségén.

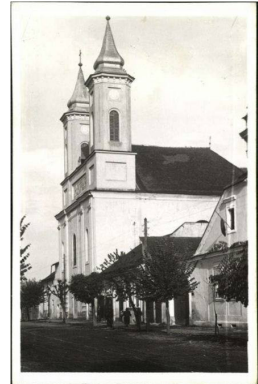
Dániel kezdeményezése dicséretesnek mondható, de igazi postáról még sem beszélhetünk, mert ritkán járt a postakocsi (havonta egyszer), emiatt több esetben is alkalmazták a korábbi gyakorlatot, mely szerint mindenki saját maga oldotta meg a küldeménye vagy levele elszállítását. A kezdeti vizsontagságnak ellenére mindenképp előrelépés volt, a korábbi helyzethez képest.

Két évre volt szükség, hogy igazi postastationt alakítsanak ki Szamosújváron, 1795-ben már olyan posta működött a városban, mely a korábinál sokkal gyakrabban fogadott és küldött postakocsit, az ország különböző pontjaiba.

Egy évvel később, 1796-ban az erdélyi kancellária közbenjárása következtében Balta Emánuel, Bécstől elnyerte a postamesteri címet. Kérésében a következőkkel érvelt: „Házam van a város közepén; mint bíró és a magistratusnak régi tagja hasznos szolgálatot tettem a városnak. Bécs, ján. 15. 1790. Balta Emanuel.“

A postát egészen 1823-ig üzemeltette Balta Emánuel, amikor 7 ezer forintért eladta Márkovics Bogdánnak, aki továbbadta Novák Mártonnak. Az utóbbtól vette meg

Zakariás István, akitől női ágon örökölte idősebb Temesvári István, majd pedig a 20. század elején ifj. Temesvári István, aki működtette is abban az időben amikor Szongott Kristóf monográfiajának második kötetét publikálta. Az utóbbi szerint Temesvári jó vezetője volt az intézménynek hiszen: „a mi minta-postamesterünk, ki szükséges, nélkülözhetlen irodalmi munkásságával a postaszakirodalmat gazdagítja. A posta-épület berendezése is, mely sajátját képezi, a vidéki városok között, ritkaság-számba megy. . .”

dr. Málnás Ferenc

Colusmonustur

K o l o z s v á r nyugati részén, a Szamos-ágaktól körülvett dombon (a mai Kálvária dombon) épül fel a földből, palánkból készült ispáni vár a 10. század elején. Az 1068-as besenyő (uz) betöréskor a várfal és a házak leégtek. A megújított várban I. (Szent László) (1077-1095) királyunk a 11. század végén alapította meg a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére a Szent Benedek-rendi monostort. A háromhajós monostor-templom 1190 táján elpusztult (lebontották?). Átmeneti pótlására 1200 körül – részben a monostor köveiből – újat emeltek, de ezt 1241-ben a tatárok pusztították el, s értékes irattára is megsemmisült. IV. Béla (1235-1270) királyuk újralapította az apát-

ságot, mely 1288 körül már hiteles hely is volt, ahol iratokat másoltak, őriztek.

Colusmonustur egyike volt azoknak a bencés kolostoroknak, melyek a klerikus műveltség intézményeként behálózták Nyugat-Európát. A klerikusok olyan férfiak voltak, aki az egyházi rendbe tartoztak, nem voltak felszentelt papok, az egyházi rendbe lépő ifjakat, a papi pályára készülő gyermekeket oktatták-nevelték. Intézményes oktatásról-nevelésről akkor beszélhetünk, ha ez a pedagógiai tevékenység) oktatási nevelési célra szervezett iskola, vagy az oktatás-nevelés céljaira fenntartott és iskolaszerűen megtervezett időszak, tanulói idő keretében zajlik; 2) pedagógus, az oktatás-nevelésre felkészített személy irányításával történik;

3) az oktatás-nevelés tartalmát, rendjét pedagógiaiailag motivált szabályok vezetik; 4) az oktatás-nevelés folyamatos, tervszerű és rendszeres.

Ilyen intézményszerű oktatás-nevelés Nagy Károly (742-814) frank birodalmában alakult ki, s jelentős szerepe volt a tudós klerikusnak, Alkuinnak (730-804), aki munkatársaival elsőként valósította meg közoktatási-közművelődési programját. Ha Nyugat-Európában a kolostorok a klerikus műveltség intézményei voltak, feltételezzük, elképzelhetjük, hogy Colusmonustoron is a szerzetesek oktathatták, nevelhették a szerzetesi életre készülő ifjakat. Ahogyan a Szent Márton-hegyi kolostorban (ma, Kazinczy Ferenc nyomán, Pannonhalma) Géza fejedelemünk (970 -977)

hívására Rómából érkezett bencés szerzetesek nevelték a későbbi Mór pécsi püspököt, aki itt volt „puer scolasticus”, azaz „iskolás gyerek”. S hasonló oktatás folyt a pécsváradi, a zalavári, a bakonybéli, a tihanyi apátság bencés kolostoraiban is, valamint Csanádon, a 11. századi püspöki székhelyen is, amelynek első főpapja Gellért, Szent Imre herceg (1196-1204) korábbi nevelője volt. A Szent Gellért legenda szerint jeles paptársa Walter, magister volt az első – ma név szerint ismert – pedagógusunk.

Mit tanulhattak a korabeli diákok?

A lectura órákon a latin betűket, a római számokat, latin szövegek olvasását, az alapvető papi (latin) szókincset, valamint vallásos szövegeket memorizáltak. A cantus

énektudást, latin egyházi énekek ismeretét jelentette. A grammatica a részletes és teljes latin nyelvtant, a köznapis és a tudományos latin nyelv gyakorlati tudását célozta meg. A dictamen pedig az írásműkészítés tudományát, latin nyelvű fogalmazást, érvelést, de geometria, naptárkészítés, természeti jelenségek és egészségügyi ismeretek is szerepeltek a tanulnivalók között.

1556-ban a katolikus javak államosításkor megszűnt a kolozsmonostori apátság, okleveleit, bizonyára több „puer scholasticus” is segítette áthurcolni a főtéri templom tornyába. 1579 a magyarság szempontjából két jelentős alapítás éve: Rómában megalakult a Collegium Hungaricum, amely egy év múlva egybeolvadt a némettel, s Collegium Germanico-Hungari-

cum néven működött. Kolozsváron Báthory István (1571-1581) erdélyi fejedelmünk 1579. július 17-én döntött a kolozsmonostori kisgimnázium alapításáról. A jezsuita rendháznak és iskolának adta az itteni épületeket Monostor, Bács, Jegenye, Tiburc, Kajántó és Bogártelke falvakkal együtt. 1581-ben Kolozsváron folytatta működését a jezsuita nagygimnázium, szoros kapcsolatban a bölcsélet- és teológiai fakultással, melyet Báthory István ebben az évben alapított. 1605-ben a jezsuitákat kikutatották Erdélyből, de a gimnázium élete tovább folyt, többszöri megszakítással, s 1698-tól már a városon belül, hol az Óvárban, hol a Farkas utcai református templom mellett, 1776 után a piarista rend irányítása alatt. A hajdani tanintézet örökségének

továbbvivője a mai egyházmegye Mille-Báthory István Elméleti Líceum, és a Pázmány Péter Római Katolikus Gimnázium. Az iskola rangját nagy tanárok és tanítványok jelzik: Pázmány Péter, Haller János, Hell Miksa, Apor Péter, Baróti Szabó Dávid, Mikes Kelemen, Bolla Márton, Ion Molnar-Piuariu, Kemény József, Jósika Miklós, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Gheorghe Lazăr, Bölöni Farkas Sándor, Ghorghe Bariţiu, Teleki Sándor, Avram Iancu, Pelei István, Révai Károly, Laczkó Géza, Kuncz Aladár, Emil Isac, Passuth László, Domokos Pál Péter, Emil Haţieganu, Iuliu Haţieganu és sokan mások. 1776 és 1926 között, dr. Bíró Vencel szerint ötvenezernél több tanuló kapott életre szóló útravalót..

Kívánjuk, hogy a Gyulafehérvári Fő-

egyházmegye Millenniumi Évének „Krisztussal ezer eszetendeig – 1009-2009” jegyében szolgálja tovább erdélyi nemzeti közösségünk ifjainak oktató-nevelő munkáját.

Szakirodalom:

1. Köpeczi Béla (szerk.) 1993. Erdély rövid története. Akadémiai Kiadó, Budapest.
2. Gaal György 2001. Kolozsvár. Millenniumi kalauz. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár.
3. Mészáros István 1988. Középszintű iskoláink kronológiája 996-1948. Akadémiai Kiadó, Budapest.
4. Mészáros István 2009. A magyar iskoláztatás kezdetei. NYE O M S Z S Z . Őrszavak. 2009. szeptember

Dr. Málnási Ferenc

A szerző Kolozsváron született 1940. július 14. és erdélyi magyar pedagógiai szakíró, tanácskönyvszerző.

Magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen 1965-ben. Pályáját Gyantán kezdte, majd Körösréven általános iskolai tanár (1972–1990). Visszakerülve szülővárosába a Brassai Sámuel Elméleti Líceum tanára volt 1990 szeptemberétől nyugdíjazásáig.

Első művelődési tárgyú írásait az Ifjúmunkás közölte, cikkei jelentek meg a Tanügyi Újságban, 1990-től a Közoktatásban és A Hétben. Sajtótörténeti munkája az Erdélyi Magyar Szó egy esztendeje címmel a Korunkban látott napvilágot (1978/12)

Riti József Attila Szongott Kristóf nyugdíjazása

Szongott Kristóf neve jól ismert a szamosújváriak (és nem csak) köreiben, nem kell különösebben bemutatnunk, de attól még mindig vannak olyan történetek melyek nem ismertek a nagyközönség számára. Ilyen nyugdíjazásának története is.

S z a m o s ú j - vár legnagyobb krónikása, aki egyaránt volt bölcséleti doktor, főgimnáziumi tanár, szerkesztő, történész, múzeumigazgató, író és armenológus. Marosbogáton született 1843. március 21-én és 1907. január 24-én halt meg Szamosújváron, 64 évesen.

Tanulmányait Szamosújváron kezdte, itt járta ki a népiskolát és az algimnáziumot,

a középiskolát pedig Gyulafehérváron végezte. Az érettségét 1863-ban tette le jeles eredménnyel.

1863-ban, húsz évesen, nem sokkal az érettségi vizsga után, a szamosújváriak megválasztották tanárnak, a város által működtetett örmény katolikus algimnáziumba. Az algimnázium 1894-ben állami főgimnáziummá alakult, de Szongott Kristófot megtartották tanárnak. A főgimnáziumban egészen 1904-ig tanított, amikor 40 évi tanítás után nyugalomba vonult.

Nyugdíjba vonulása

Amint fentebb említettük Szongott 1904-ben, pontosabban 1904 májusában, 40 évnyi tanítás után nyugdíjba vonult. Nyugdíjba vonulása 1904 május 7-én lett hivatalos amikor a vallás és

közoktatásügyi minisztérium átíratva megérkezett Szamosújvárra. Az átírat 4200 korona (mai pénzben kicsivel több mint 3,7 millió forint, azaz 45 ezer lej körül) évi nyugdíjat is előírt a város kiemelkedő alakjának, mely méltó megkoronázása volt hosszú pályafutásának. A Szamosújvári Közlöny (a mostani azonos nevű lap elődje), 1904. május 8-án megjelent lapszámában, nyugdíjazásával kapcsolatban, a következőképpen méltatta Szongott Kristófot: „örömmel regisztráljuk e hírt, mert e kitüntetés egy oly igaz férfiút ért, ki a mellett, hogy a tanügy terén kötelességtudásában, lelkiismeretességében és pontosságban mindig előljárt, időt tudott szakítani magának arra is, hogy széles körű tudása, -irodalmi működése és lankadatlan szorgalma által ne-

vét a szerte ismertté és megbecsültté tegye.”[1]

„Főgymnásiumi tanáraink Szongott Kristófnál”[2]

A korabeli helyi sajtó, pontosabban a Szamosújvári Közlöny ezzel a névvel közölt cikket arról, hogy a történészt tanárkollégái nyugdíjazása alkalmával meglátogatták.

A minisztériumi átírat megjelenése után, május 12-én, a magyar királyi állami főgymnázium tanszülete, élükön dr. Mártonfi Lajos igazgatóval meglátogatták Szongott Kristófot, hogy kellőképpen megünnepeljek és méltósággal elbúcsúzzanak tőle. Az igazgató „szép szavakkal emlékezett meg a múlttól, s különösen kiemelte tanártársának a tanügy terén szerzett elévülhetetlen érdemeit. Szongott meghatot-

tan mondott köszönetet a megemlékezésért és hálatelten hivatkozott tanártársai támogatására, mellyel egész tanári működése alatt találkozott s kérte őket, hogy tartsák meg továbbra is jó emlékükből”[3]

A főgymnáziumi tanár nyugdíjazását egy közös vacsorával is megünnepelték, amit 1904. június 11-én szerveztek a Korona szálló dísztermében (a mostani művelődési ház nagyterme). A vacsorán százan vettek részt (tanárok, diákok, városi előljárók) és méltatták Szongott pályafutását.

Nyugdíjas évei

Szongott Kristófnak nem adódtak hosszú nyugdíjas évek, ugyanis 1907. január 24-én, 64 évesen meghalt, de hátralévő éveiben aktív szereplője volt a közéletnek, szerkesztette az Armeniát, dolgozott az ör-

mény múzeum megalapításán, illetve 1904. május 11-én elvállalta a Verzereskul szobor bizottságának a pénztárnoki-titkári állását. Az állást a korábban lemondott Esztegár Gergelytől vette át. Ezen állásra a bizottsági tagok egyhangú szavazattal választották meg.

[1] Szamosújvári Közlöny, II. évfolyam, 19. szám – 1904. május 8

[2] Szamosújvári Közlöny, II. évfolyam, 20. szám – 1904. május 15

[3] U.O.

***

Olvassa a Szamosújvári Közlönyt, mely Szamosújvár egyetlen nyomtatott kiadványa, és a www.kozlony.ro honlapot, mely a város és térsége egyetlen magyar nyelvű portálja.

Főszerkesztő: Riti József Attila

www.kozlony.ro

**KEMÉNY ZSIGMOND
ELMÉLETI LÍCEUM**
SZAMOSÚJVÁR
Történelmi Klub

[https://www.kemeny-liceum.hu](#)

A Főter és a Szentháromság örmény-katolikus székesegyház a 60-as években